

SECCIÓ DE SENDERS AS TALAIA

LA RUTA DE LA PAU

4ª Etapa : LA FATARELLA - CORBERA D'EBRE - GANDESA

21 d'octubre de 2001

HORARI PREVIST

Sortida de Vilanova i la Geltrú.	7	h
La Fatarella. Esmorzar.	9	h
Inici de la caminada.	9.30	h
Barranc de les Vimenoses; noguera. Reagrupament.	10.40	h
	10.55	h
Corbera d'Ebre. Reagrupament i visita.	12.25	h
	13	h
Gandesa. Final d'etapa, dinar.	13.55	h
Sortida cap a Vilanova.	17	h
Vilanova i la Geltrú.	19	h

Notes.-

- ** Esmorzarem a la Fonda de Can Rius de la Fatarella; dinarem a l'hostal Piqué de Gandesa.
- ** Si us plau, sigueu puntuals, respecte els reagrupaments i vigileu que hi sigui tothom.
- ** Tingueu en compte que l'organització sempre pot modificar aquesta previsió d'horari en funció de com es vagi desenvolupant l'etapa (Condicions meteorològiques, retards o avançaments imprevistos, etc).

SECCIÓ DE SENDERS AE TALAIA

LA RUTA DE LA PAU

4a Etapa : LA FATARELLA - CORBERA D'EBRE - GANDESA

21 d'octubre de 2001

DESCRIPCIÓ DEL RECORREGUT

Atenció: El tram de la Ruta de la Pau que seguirem avui no és un GR i, per tant, no està senyalitzat amb marques vermelles i blanques; les marques que seguirem són grogues i blanques.

Horari		
Parcial	Total	Quilometratge
0.00	0.00	0.000

Sortim de davant de la Fonda de Can Rius per anar agafar la carretera de Camposines que és una mena de via de circumvalació al poble (505 m).

Una mica més endavant la carretera gira cap a la dreta tot vorejant el turó on s'aixeca el santuari de la Misericòrdia.

0.05	0.05	0.350
------	------	-------

Arribem a l'encreuament amb el Camí de Corbera a la Fatarella (500 m). Hem de continuar per aquest camí que baixa cap a l'esquerra amb fort pendent; el sòl és cimentat.

0.05	0.10	0.700
------	------	-------

Deixem un camí a l'esquerra. Seguim baixant, ara amb més suavitat.

0.02	0.12	0.840
------	------	-------

Arribem al llit del fondal de les Sènies; el sòl és de terra. Planegem.

0.01	0.13	0.910
------	------	-------

Arribem en una cruïlla amb el PR-C-98 on hi ha un pal indicador (455 m); el sòl torna a ser cimentat. La branca de la dreta és la que ve de Vilalba dels Arcs i del Coll del Moro; nosaltres hem d'anar cap a l'esquerra, en direcció a Corbera.

Uns metres més endavant, a la dreta, una mica apartat del camí, hi ha el pou de Bingaubó.

A l'esquerra, hi tenim camps amb ametllers i avellaners; a la dreta, hi tenim un talús amb tot de forats (possiblement restes d'antigues cavitats artificials que foren escapçades en eixamplar la pista).

0.02	0.15	1.030
------	------	-------

Deixem un camí que puja a la dreta. Pugem lleugerament.

0.04	0.19	1.270
------	------	-------

A la dreta, deixem un altre camí que puja. Seguim pujant amb suavitat. Més endavant deixem un corral a l'esquerra.

0.02	0.21	1.390
------	------	-------

El pista fa un gir cap a la dreta tot deixant un camí a l'esquerra.

0.02	0.23	1.510
------	------	-------

Per la dreta, se'ns separa un camí que puja; seguim endavant pujant.

0.05	0.28	1.810
------	------	-------

Després de deixar un trencall a la dreta passem per davant d'una caseta de pedra que queda a l'esquerra de la pista (500 m). Més enllà, fem un gir cap a l'esquerra tot pujant.

0.02	0.30	1.930
------	------	-------

Deixem un trencall a l'esquerra que baixa i, una mica més endavant, un a la dreta.

0.04	0.34	2.170
------	------	-------

A la dreta queda un camí que s'endinsa en un bosquet (525 m). Una mica més endavant se'ns uneix per la dreta un camí més marcat que també surt del bosquet; derivem cap a l'esquerra.

0.03	0.37	2.350
------	------	-------

A l'esquerra, una mica apartada de la pista, queda una caseta. Ara la pista va pel llom d'una carena que separa dues valls, la de Bingaubó, a l'esquerra, i la del mas de Ramonet, a la dreta.

0.01	0.38	2.410
------	------	-------

Arribem en una bifurcació; hem de rebutjar la branca de la dreta i seguir endavant, en la mateixa direcció.

0.02	0.40	2.530
------	------	-------

Deixem un camí a l'esquerra, poc marcat, que baixa.

0.01	0.41	2.590
------	------	-------

Per la dreta se'ns uneix un camí i en deixem un a l'esquerra.

0.03	0.44	2.770
------	------	-------

A l'esquerra, queda una esplanada amb una petita construcció (540 m). Una mica més endavant trobem una bifurcació; **compte**, cal agafar la branca de la dreta que baixa lleugerament. Uns metres

més enllà, per la dreta se'ns uneix un camí.

0.02	0.46	2.890
------	------	-------

Arribem a la carretera TV-7333, que va de Gandesa a la Fatarella passant prop de Vilalba dels Arcs (535 m); hem de travessar-la i continuar per la mateixa pista que seguïem. Comencem a baixar pel barranc de les Vimenoses.

0.03	0.49	3.100
------	------	-------

Després de deixar dos petits trencalls a la dreta, en deixem un a l'esquerra i fem un gir cap a la dreta; el pendent es fa més pronunciat. Davant, tenim una magnífica panoràmica de la serra de Cavalls.

0.04	0.53	3.380
------	------	-------

Deixem un camí a l'esquerra i, uns metres més endavant, un altre de més marcat a la dreta. Seguim baixant pel marge dret del barranc.

0.05	0.58	3.730
------	------	-------

A l'esquerra queda un camí que baixa cap al llit del barranc i, a la dreta, molt seguits, dos camins que pugen. El pendent de la baixada augmenta.

0.06	1.04	4.150
------	------	-------

Arribem gairebé al llit del barranc; a l'esquerra queda un camí que el travessa. La pista, seguint el traçat de la vall, gira cap a la dreta; planegem de cara avall. En el llit del barranc, que ens queda a l'esquerra, hi ha una plantació d'avellaners.

0.04	1.08	4.430
------	------	-------

A l'esquerra, a l'altra banda de la vall, hi ha un petit maset.

0.03	1.11	4.640
------	------	-------

La pista travessa el llit del barranc (420 m); a la dreta, hi ha una família de figueres i, una mica més endavant, una esplèndida noguera.

Més endavant, en passar per un tram cimentat, tornem a creuar el llit i, just passat, se'ns uneix un camí per la dreta.

A l'altra banda del barranc, al seu marge esquerra, hi podem veure una de les típiques cabanes de la zona, fabricada amb pedra, amb una volta rodona de mitja circumferència, construïda al talús. Pugem lleugerament.

0.05	1.16	4.990
------	------	-------

Deixem una caseta a l'esquerra de la pista.

0.05	1.21	5.340
------	------	-------

A l'esquerra queda un camí i, a la dreta, una caseta, i una mica més endavant, una sínia i un safareig.

0.01 1.22 5.410

La pista, amb el sòl cimentat, travessa el barranc i se situa a la seva esquerra (390 m). Ara, en el llit de la vall, hi ha una plantació de cirerers i, més endavant, de vinya.

0.06 1.28 5.830

Per l'esquerra se'ns separa un camí que puja i, per la dreta, un que baixa.

0.05 1.33 6.180

Deixem un altre camí a l'esquerra que puja; a la dreta, al tàlveg de la vall, segueix la plantació de vinya.

0.01 1.34 6.250

A la dreta, deixem un camí que travessa el barranc.

0.02 1.36 6.390

Per la dreta se'ns uneix un camí que ve de travessar el barranc; uns metres més endavant, se'ns uneix un camí per l'esquerra que baixa.

0.02 1.38 6.530

Igual que abans, se'ns uneix un camí per la dreta i en deixem un a l'esquerra (aquest puja vers una caseta).

0.04 1.42 6.810

Tornem a travessar el llit del barranc passant per un tram cimentat; just a l'altra banda se'ns uneix un camí per la dreta i pugem lleugerament tot girant cap a la dreta.

0.04 1.46 7.090

Atenció. Una mica abans de passar per sota d'una LAT, hem d'abandonar la pista i seguir per un camí que puja cap a la dreta (340 m); uns metres més endavant deixem un trencall un xic malmès a la dreta.

El camí que seguim va a passar per sota de la LAT, deixa un altre trencall a la dreta, i segueix pujant tot vorejant la capçalera d'una petita vall secundària.

0.04 1.50 7.360

El camí fa un gir cap a la dreta; en aquest punt deixem un trencall a l'esquerra i, una mica més endavant, un a la dreta que puja. Planegem.

0.04 1.54 7.630

Després de tornar a pujar lleugerament, tornem a girar cap a la dreta i, novament, deixem un trencall a l'esquerra, que baixa, i un a la dreta, que puja (370 m). Hem arribat al collet d'en Pere Vives; planegem. Davant tenim una gran panoràmica: veiem l'església del poble vell de Corbera i al seu darrera la serra de Pàndols, amb el puig Cavaller a la dreta; al fons, els Ports de Tortosa, amb el cim del Caro; a l'esquerra es veu la serra de Cavalls i, a la dreta, es veuen els Motsagres, l'agulla de Bot, les roques de Benet i la muntanya de Santa Bàrbara d'Horta de Sant Joan.

0.03 1.57 7.840

Comencem a baixar cap al barranc de Ròssecs.

0.04 2.01 8.120

Deixem un trencall a l'esquerra i, una mica més endavant, un a la dreta; baixem amb fort pendent.

0.03 2.04 8.330

Arribem al final de la baixada (315 m); deixem un camí a la dreta.

Després de creuar el llit del barranc, girem cap a l'esquerra; en aquest punt se'ns uneix un camí per la dreta. Pugem lleugerament.

0.04 2.08 8.610

Per la dreta se'ns uneix un camí que baixa d'un camp i, més enllà, per l'esquerra, se'ns uneix un altre que puja d'un camp (320 m). Comencem a davallar.

0.03 2.11 8.820

Deixem un trencall a l'esquerra que va vers una caseta; baixem pel costat d'un talús.

0.02 2.13 8.960

A la dreta queda un camí; planegem. Més endavant, tornem a baixar.

0.03 2.16 9.170

Se'ns uneix un camí per la dreta i, una mica més endavant, deixem una caseta a la dreta i una bassa a l'esquerra.

0.01 2.17 9.240

Desemboquem en una pista asfaltada (275 m); l'hem de seguir cap a la dreta creuant així el llit del barranc de l'Aubalat. A l'esquerra queda un molí de vent i, uns metres més endavant, un camí. La pista puja amb fort pendent.

0.04 2.21 9.490

Se'ns uneixen dos camins, un per l'esquerra i un per la dreta. Segueix la pujada però amb un pendent més moderat.

0.03 2.24 9.680

S'acaba la pujada (300 m); planegem. Davant veiem l'església de Sant Pere, del poble vell, i al seu costat, en un turó, la capella del Calvari.

0.05 2.29 10.000

A la dreta queda l'entrada a l'abocador del poble; seguim endavant.

0.03 2.32 10.190

A l'esquerra, hi ha l'escola pública de Corbera.

0.01 2.33 10.250

Per la dreta i cap enrera, surt el camí d'accés a la capella del Calvari (300 m). La pista, ja transformada en el carrer del Calvari, passa per davant d'una casa; a l'esquerra, hi ha el camp de futbol.

0.02 2.35 10.380

Arribem en una cruïlla on hi ha una creu de terme; ací hem d'anar pel carrer de la dreta que puja amb fort pendent.

Uns metres més endavant, s'arriba en un mirador; en aquest punt s'ha d'anar cap a la dreta i tot seguit girar cap a l'esquerra pel carrer Major. Pugem pel vessant del turó on s'aixeca l'església de Sant Pere.

0.04 2.39 10.630

Arribem al capdamunt del carrer, on hi ha la lletra A de l'abecedari que és repartit per tot el poble (320 m). El poble vell i l'església de Sant Pere, queden a la dreta; s'hi accedeix pel carrer de l'Hospital. La ruta de la Pau segueix endavant tot baixant pel carrer del Raval; a la dreta hi ha una font amb un plafó de rajoles representant l'Assumpció.

0.01 2.40 10.700

Arribem en un encreuament on hi ha una creu de terme. En aquest punt comença, baixant per unes escales a l'esquerra, el PR-C-27 que va cap a l'ermita de Santa Madrona i després puja vers la serra de Cavalls, on es retroba amb la Ruta de la Pau.

Nosaltres seguim baixant pel carrer del Raval.

0.03 2.43 10.900

En arribar al capdavant de la baixada deixem un carrer, a la dreta, que puja vers el poble vell (és l'accés per als vehicles) (300 m). Més enllà passem per davant d'un petit jardí; en aquest indret hi ha un pal indicador.

Seguim endavant i sortim del nucli urbà. Anem seguint una pista, possiblement l'antiga carretera, que va paral·lela a la carretera de Gandesa, que podem veure uns metres més enllà, a l'esquerra.

A la dreta, podem veure-hi un pou cobert amb una cúpula i, més endavant, una casa amb una bonica palmera al seu davant. Deixem un trencall a l'esquerra que va cap a la carretera.

0.05 2.48 11.240

Després de deixar unes naus a l'esquerra i un mur modern, a la dreta, sortim a camp obert; una mica més enllà deixem l'asfalt i recuperem el sòl de terra.

0.12 3.00 12.240

El camí, que fins ara havia anat per entremig de marges, s'enclota dins d'una trinxera tot passant per un tram ombrívol; pugem lleugerament.

En sortir de la trinxera, al final de la breu pujada, se'ns uneix un camí per l'esquerra; a l'esquerra hi ha un gran remolc-cisterna.

A l'esquerra, al costat de la carretera, hi veiem una ferrallaria.

0.03 3.03 12.240

Deixem un trencall a la dreta (320 m). Planegem; seguim paral·lels a la carretera que veiem, a l'esquerra, a un nivell inferior.

Més endavant, comencem a baixar lleugerament vorejant una petita vall. A l'altra banda, al costat de la carretera, hi ha unes instal·lacions agropecuàries. Al fons, ja hi podem veure el campanar de Gandesa.

0.06 3.09 12.640

Per la dreta se'ns uneix un camí i, uns metres més endavant, ho fa un per l'esquerra, aquest procedent de la granja.

0.03 3.12 12.840

Passem per davant d'una caseta amb una figuera al seu costat.

0.01 3.13 12.910

Després d'una breu pujada se'n uneix un camí per l'esquerra, just al costat d'una petita colònia de pins; pocs metres més enllà, deixem un trencall a la dreta. Planegem per la vall del riu Sec.

0.03 3.16 13.110

Arribem a les envistes d'una casa; just abans d'arribar-hi deixem un camí a la dreta. Passem per davant de la casa; a l'esquerra, a un nivell inferior, hi ha una sinya i un safareig.

0.01 3.17 13.180

Arribem en una bifurcació (310 m). Hem d'anar cap a l'esquerra, per anar a creuar el riu Sec; el llit de la vall és ocupat per horts.

Un cop a l'altra banda del riu, el camí gira cap a l'esquerra i, després, cap a la dreta i puja; deixem un trencall a banda i banda.

0.03 3.20 13.360

Comte ! En arribar en una bifurcació hem d'anar cap a la dreta, pujant.

Una mica més endavant, planegem; a la dreta deixem un trencall que es dirigeix vers una caseta. Al fons, hi veiem els blocs d'habitatges de Gandesa. Se'ns uneix un camí per l'esquerra que ve pujant.

0.04 3.24 13.600

Se'ns uneix un camí per la dreta; a l'esquerra, hi tenim un tancat amb molta vegetació dins. Pugem lleugerament.

0.02 3.26 13.720

Passem per davant de l'entrada al tancat (355 m); és el recinte d'una fàbrica de pinsos.

0.02 3.28 13.860

Per la dreta se'ns uneix un altre camí; entrem en un tram amb el sòl de pedra negra. Més endavant, deixem un altre trencall a la dreta.

Planegem. A la dreta, hi tenim la depressió del riu Sec; en un nivell inferior, hi veiem el cementiri de Gandesa.

Passem per davant d'unes naus que queden a l'esquerra del camí.

0.05 3.33 14.200

A la dreta, en un nivell elevat, hi ha un magatzem de gas butà. Més endavant, a la mateixa mà, hi ha el parc de bombers, i, a l'esquerra, una nau.

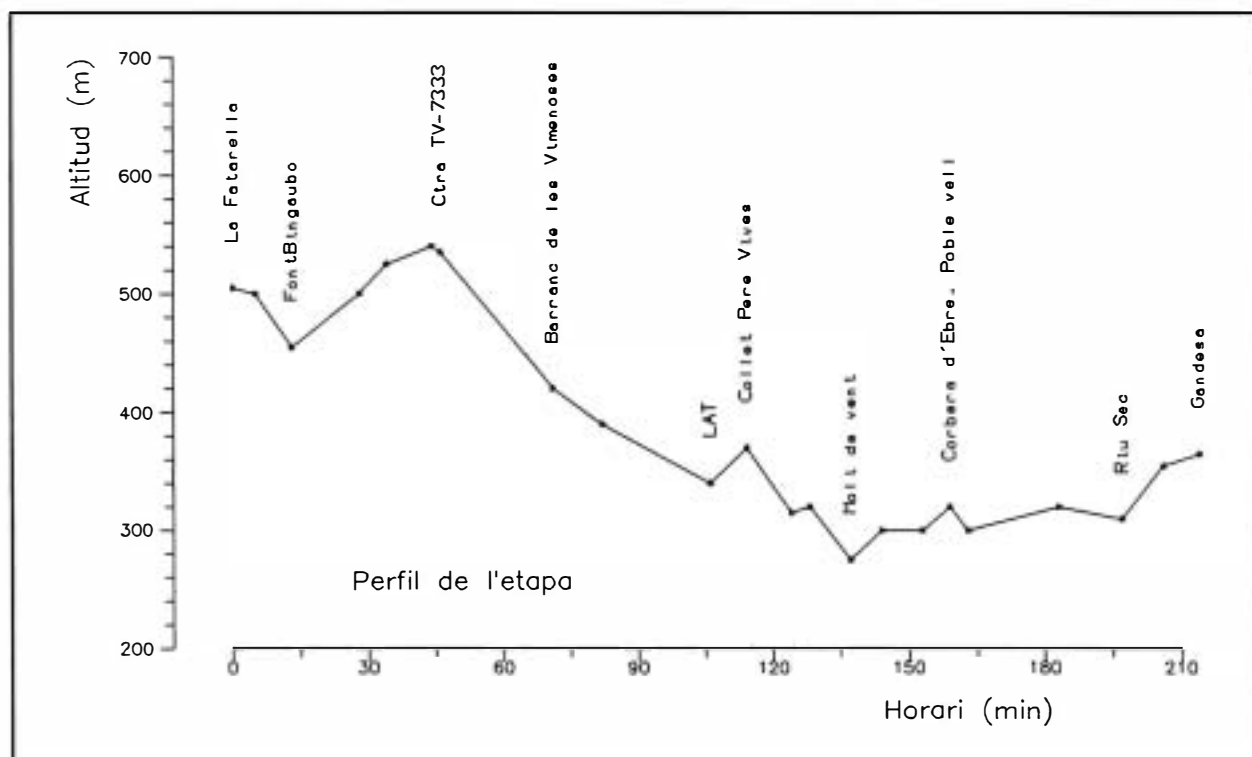
0.01 3.34 14.270

Arribem en una rotonda a l'entrada de Gandesa (365 m). En aquest punt finalitzem l'etapa d'avui.

El carrer de l'esquerra, baixa vers l'hotel Piquè, situat al peu de la carretera que ve de Mora; a la dreta, hi ha la carretera que puja cap a Vilalba dels Arcs. Si volem anar vers el centre del poble cal seguir en la direcció que portàvem, deixant l'edifici de l'IES a l'esquerra; així arribarem a la plaça de la Farola.

Agustí Poch, octubre de 2001

(Equip de ruta: Agustí Poch, Manel Vidal)

CORBERA D'EBRE

El terme municipal de Corbera d'Ebre o Corbera de Terra Alta, de 52.89 km² d'extensió, es troba al sector de llevant de la comarca de Terra Alta, en contacte ja amb la Ribera d'Ebre, entre Gandesa i Móra d'Ebre. En forma l'eix la vall del riu Sec que el travessa en direcció W-E, entre els contraforts septentrionals de les serres de Cavalls i de la Torre, que arriben als 565 m d'altitud, al sud i al sud-est, i les meridionals de la serra de la Fatarella (545 m) al nord. Els sectors de la vall del riu voregen els 300 m d'altitud i la plana que s'estén al NW de la vila, ondulada per petits turons, ultrapassa generalment els 400 m. El municipi limita amb els termes de la Fatarella (NE i N), Vilalba dels Arcs (NW), Gandesa (W i S), tots de la Terra Alta, i amb els de Benissanet (SE) i Móra d'Ebre (E), de la Ribera d'Ebre.

La base de l'economia és l'agricultura, que ocupa gairebé el 61% de la superfície total municipal. La vinya ha anat en augment al llarg del segle i es troba en expansió; segueixen els ametllers, els cereals, les oliveres i els avellaners. El regadiu té escassa incidència. Les principals activitats industrials són les derivades de l'agricultura (olis i vins) i hi ha una Cooperativa Agrícola. Pascual Madoz parla de tres molins fariners i en el cens de 1860 n'apareixen cinc (el del Ferriol, el de la Caixa, el de la Vila, el de Més Amunt i el del Valentí), a més d'una teuleria i dos hostals, el del Fanfarró i el del Guix.

L'origen del lloc es troba en un castell o fortalesa d'origen ibèric (?), el *castrum de Corbera*, i apareix per primera vegada en un document escrit el 1153, citat en la carta de donació del castell de Miravet i formant-ne part (amb Gandesa, Algars, Batea, el Pinell i Rasquera), per Ramon Berenguer IV als templers, que hi establiren la important comanda de Miravet.

La vila havia viscut enfrontament bèl·lics ja en la Guerra contra Joan II, quan l'arquebisbe de Tarragona Pero de Urrea reduí *per combat i amb força d'armes*, segons Zurita, els llocs d'Ascó, Vilalba, Batea, Corbera i la Fatarella (1463), partidaris de la Generalitat de Catalunya. També compartí amb la resta de la comarca els trasbalsos de la Guerra dels Segadors. Durant la Guerra de Successió les tropes franco-castellanes ocuparen la vila, segons consta a l'arxiu parroquial de Vilalba, el dia 6 de febrer de 1707, ocupació que fou definitiva. Durant la Primera Guerra Carlina la població fou carlina, com la majoria de les viles de la Terra Alta a excepció de Gandesa, que fou liberal. Però fou la guerra civil del 36 la que portà a Corbera el pitjor desastre de la seva història: en la duríssima batalla de l'Ebre, la vila restà a l'avançada del front republicà establert el mes d'agost de 1938 als afores de la Poble de Massalua, Vilalba i Gandesa. El front fou trencat per Corbera el 3 de setembre i la vila restà pràcticament destruïda, fins al punt que a la fi de la guerra fou abandonada i es bastí una nova població al peu de l'antiga, a banda i banda de la carretera.

La vila de Corbera d'Ebre es troba a 377 m d'altitud, al sector més meridional del terme, a l'esquerra del riu Sec, al peu del tossal on s'alcen les restes de l'antiga població, que s'agrupava entorn l'església parroquial de Sant Pere, gran edifici barroc amb una interessant portalada i campanar de torre, de base quadrangular i de tres cossos, molt malmesa, com tota la caseria, en la darrera guerra (1938). Els nous edificis es troben també centrats, a la plana, per la nova església parroquial de Sant Pere, de tipus basilical, atri i petit campanar de torre. Al nord-est de la vila hi ha la capella del Calvari, en una elevació, edifici ampli, amb cimbori, voltat de xiprers. Té devoció popular l'ermita de Santa Madrona, en una vall al sector SE del terme, al peu de la serra de Cavalls, que forma un conjunt de capella i habitatge, senzill edifici amb portal adovellat i campanaret d'espadanya, al costat d'una abundosa font d'aigua, bona i fresca.

Un dels principals carrers de la vila és dedicat a un dels fills més destacats de Corbera, Jaume Ferran i Clua (1852-1929). Una estàtua seva adorna el mig de la plaça de l'Ajuntament. Fou un il·lustre metge i bacteriòleg, que descobrí un vaccí contra el còlera (1885) en una de les darreres epidèmies que assolava Europa; sofrí greu incomprensió dels estaments oficials fins al reconeixement final (premi de l'Académie des Sciences de París del 1907). Descobrí també vaccins antitífics i antiràbics, així com contra la tuberculosi. Dirigí una sèrie d'anys el Laboratori Microbiològic Municipal de Barcelona i és autor d'obres científiques.

GANDESA

Gandesa és el cap de comarca de la Terra Alta, centre administratiu i comercial dels pobles que l'envolten. Té una població d'uns 3.000 habitants, s'alça a 368 m d'altitud, en un turó poc destacat de la plana i el terme municipal té una extensió de 70.79 km². Es troba al sector de llevant de la comarca.

El nucli urbà és situat a l'epicentre de la gran corba que el curs del riu Ebre descriu abans d'arribar a la Mediterrània. Al nord té el riu Ebre, encara que el seu terme no el toca; al sud el riu Canaletes; a l'est les serres de Pàndols i de Cavalls. El terme parteix amb Corbera i Vilalba dels Arcs al nord, Bot i Prat de Compte al sud, el Pinell de Brai i Benissanet per l'est i Batea a l'oest.

Gandesa és un nus importantíssim de carreteres des del temps dels romans. És el lloc on s'encreuen les comunicacions entre els actuals territoris de Catalunya, Aragó i el País Valencià: la Via Edetària, que anava de Saragossa a Tortosa, i la Via Augusta, que anava de Tarragona a València.

Malgrat l'existència al terme d'un important nucli d'habitatge prehistòric, al Coll del Moro, la història de Gandesa, en el sentit estricte, no comença fins el 24 d'agost de 1153 quan el seu castell va ser donat, pel comte Ramon Berenguer IV, a Pietro Della Rovere, mestre del Temple de Provença i d'Hispania, com a part integrant del gran terme de Miravet.

Tot i que amb la conquesta, o nova organització del segle XII, es va respectar la població àrab d'aquest sector, sembla evident que molts antics habitants van deixar el país i que a la comarca van quedar molt pocs pobladors, fet que es reflecteix en el seguit de cartes de poblament que es van atorgar a partir del 1180. La carta de poblament de Gandesa fou atorgada el 15 de març de 1192 a cinc persones, una d'elles d'Artesa de Segre. Aquest nous conreadors es devien repartir una part de les terres no treballades perquè les altres ja devien ser ocupades pels moros que hi van restar. El 1194 hi ha una nova carta o concessió de terres als vinguts de nou, cosa que indica un esforç de repoblament. Aquest va anar seguit de l'edificació d'un magnífic temple romànic del qual només queda la portalada.

El nucli antic, delimitat per la carretera de Bot, la plaça de la nova de la ciutat, l'avinguda de València, la plaça de la *Farola*, l'avinguda d'Aragó i el carrer del Pou Nou, va estar fortificat des del segle XIV al XIX i protegit per un vall de sis metres d'amplada i quatre de profunditat. Les cases es comunicaven totalment a través dels teulats; primer per ponts de fusta i després de pedra (a la fi del segle passat l'ajuntament els va fer treure). Centra el nucli antic la plaça de l'Església, amb una part porxada, i d'altres edificis interessants. L'exemple més antic, o Raval, és a migdia d'aquest nucli i continua per llevant amb una zona de xalets.

El 1319, a quatre mesos de distància de la proclamació dels costums de la Batllia de Miravet, tenia lloc a Gandesa l'estrany casament, conegut per la *farsa de Gandesa*, a contracor, de l'infant Jaume, el primogènit de Jaume II, amb Elionor, filla del rei Ferran IV de Castella. El matrimoni havia estat concertat entre ambdós reis el 1308, però l'infant no volia accedir-hi perquè es volia fer religiós; tanmateix, el casament es va celebrar i tot seguit l'infant reial va abandonar Gandesa i, després d'obtenir l'anul·lació del seu matrimoni, es va fer religiós santjoanista, orde que va deixar per la de Montesa i la del Císter. Aquest infant va morir, el 1333, com a monjo de Santes Creus, on havia professat el 1327.

L'any 1338 es va reunir a Gandesa el Parlament a Corts, amb la presència dels arquebisbes de Tarragona i de Saragossa. A Gandesa, també es van reunir els compromissaris que van signar posteriorment el Compromís de Casp. Un dels participants va ser Sant Vicent Ferrer, personatge que el gandesans van conèixer bé perquè els havia visitat abans per predicar, uns cops a favor dels Papes d'Avinyó i d'altres per atacar els costums relaxats de l'època.

El 1639 Gandesa s'aixecà contra el comte-duc d'Olivares i el rei de Castella. Aquesta posició de Gandesa i la seva participació en fets bèl·lics van ser la causa que, després de l'assalt de Batea dut a terme per l'exèrcit castellà del marquès d'Hinojosa, procedent d'Aragó, a mitjan gener del 1643, i que va ser seguit d'una cruel repressió, els gandesans, per por de represàlies, abandonessin llur vila i cerquessin refugi a Mora i d'altres poblacions de l'altra banda de l'Ebre. L'exèrcit castellà es va estatjar a la vila abandonada del 18 de gener a finals de març del 1643 i la vila en resultà molt malmesa. Tot això va provocar un fort descens en el poblament de la vila que, del 1600 al 1646 va passar de 240 cases habitades a només 140.

Al llarg del segle XVIII la vila es va anar recuperant de l'enfonsada demogràfica, tot i haver experimentat algunes commocions a la guerra de Successió, en què va ser ocupada per les tropes franco-castellanes, el 29 de gener de 1706, sense, però, els sobresalts de la guerra anterior.

La vila de Gandesa, aviat ciutat, va esdevenir famosa durant la Primera Guerra Carlina per haver resistit set setges de tropes carlines, comandades primerament per Josep Torner i, des del segon setge, pel famós Ramon Cabrera, el Tigre del Maestrat. La valentia dels gandesans va exasperar el general Cabrera, perquè amb sis forts atacs i setges, algun dels quals amb forces de milers d'homes i canons, no va reixir a conquerir la vila. En premi al seu esforç, la vila va rebre de la reina Maria Cristina, el títol de "*Muy leal, heroica e immortal ciudad de Gandesa*".

Ha esdevingut famosa la facècia de la baronessa de Purroi, Lluïsa Dara, vídua del gandesà Miquel Vidal i casada en segones núpcies amb Ciril Franquet, un dels esforçats defensors de la vila. Segons E. Morera, la baronessa de Purroi va fer posar al campanar de l'església una cabra per burla de l'assetjador Cabrera i va enviar al general carlí una breu missiva en vers que deia:

*De Purroi la baronessa
jura a la cabra muntesa
que mai entrarà a Gandesa*

Diu el mateix autor que Cabrera li va respondre:

*Més si la cabra muntesa
logra subjectar Gandesa
ai, ai, de la baronessa!*

Les tropes de Cabrera van arribar apoderar-se de Gandesa, però no per conquesta sinó per haver-ne fugit tots els seus habitants en una trista evacuació cap a Mequinensa, el 2 de març de 1838, per disposició del general cristià Sant Miquel, que es veia incapaç de continuar defensant la plaça. Després d'un accidentat camí, amb una topada amb els carlins, que volien venjar-se de la valentia dels emigrants, el 10 de març, el comboi va arribar a Mequinensa, on van viure de la caritat pública i d'un subsidi estatal fins el 26 de juny de 1840. Durant aquest dos anys els carlins van ocupar la ciutat abandonada i la van depredar a gust.

La resta de les guerres carlines no van afectar tant, ni de bon tros, la vida de Gandesa, a despit d'algunes accions bèliques a la ciutat i al seu voltant el 1874. Totes aquestes calamitats històriques han deixat la seva petjada en la vida, els monuments i la configuració ciutadana. Gandesa va rebre un darrer cop en l'última guerra civil, especialment en la famosa Batalla de l'Ebre, en la qual el 25 de juliol de 1938, les tropes republicanes van arribar a les parets del poble, davant de la Cooperativa Agrícola, sense, però apoderar-se de la ciutat, que fou el bastió de les tropes franquistes, com tota la part occidental del terme. El mateix general Franco dirigia les operacions des de l'emplaçament de la necròpolis prehistòrica del Coll del Moro.

Entre els monuments més destacats de Gandesa cal esmentar l'església arxiprestal de l'Assumpció, la construcció de la qual va començar el 1190 i va acabar ja entrat el segle XIII; és un dels millors exemples de l'arquitectura romànica de l'escola de Lleida. A la fi del segle XVII es va fer una ampliació de l'edifici i al segle XVIII es va completar la reforma, amb la qual cosa l'edifici va quedar en un estil barroc neoclàssic.

També són importants la Presó, que se suposa que és l'antic castell-palau dels santjoanistes, l'antiga Casa de la Vila, un edifici senyorial del segle XV, molt transformat, i diferents cases pairals com la dels Liori, dels Sunyer, dels Barons de Purroi o cal Inquisidor. Cal destacar, també, l'edifici modernista de la Cooperativa Agrícola bastit per l'arquitecte Cèsar Martinell el 1919.

Dins del terme municipal són importants els indrets del Santuari de la Fontcalda i el Poblal del Coll del Moro.

BIBLIOGRAFIA

- ## Gran Geografia Comarcal de Catalunya.
Volum 13. El Baix Ebre i el Montsià.
Fundació Enciclopèdia Catalana.
Barcelona. (1ª Edició, 1981).
- ## Gran Enciclopèdia Catalana.
Fundació Enciclopèdia Catalana.
Barcelona. (1ª Edició, 1969).
- ## Topoguia de la Ruta de la Pau.
Consell Comarcal de la Terra Alta (1999).
- ## Ruta per a conèixer la Terra Alta.
Centre Excursionista Gandesa.
Consell Comarcal de la Terra Alta.
Gandesa (1990).
- ## Ribera d'Ebre.
Mapa comarcal de Catalunya (30).
Cartografia escala 1:50.000
Institut Cartogràfic de Catalunya.
Barcelona (1995).

Agustí Poch, octubre de 2001

